

Ludwig von Mises: Avusturya Okulu'nun Lideri*¹

Murray Rothbard

Zamanımızın mümtaz bir teorisyeni olmasına rağmen, Mises'in ilgisi, onlu yaşlarında, tarihte, bilhassa iktisadî ve idarî tarihte odaklanmıştı. Fakat, daha lisedeyken, Tarihçi okul tarafından hükmedilen Almanca konuşulan ülkelerdeki dizginsiz relativizme ve historisizme karşı çıktı. İlk tarih çalışmalarında, tarih çalışmalarının hemen hemen tamamen resmî hükümet raporlarından aktarılan paragraflardan oluştuğunu keşfetmekle hüsrana uğramıştı. O, bunun yerine, sahici ekonomik tarih yazmayı arzu etti. Tarih çalışmalarındaki devletçi yönelimi sevmedi. Bu yüzden, hatıralarında şöyle yazdı:

Beni Alman historisizmindeki kıfayetsizliği kolayca algılamaya muktedir kılan, tarihî bilgiye olan büyük ilgimdi. O (tarih) bilimsel problemlerle uğraşmadı, Prusya'nın siyasalarının (policy) ve Prusya'nın otoriteryen yönetiminin haklaştırılmasıyla ve yüceltilmesiyle meşguldü. Alman üniversiteleri devlet kurumlarıydı ve hocalar kamu görevlisiydi. Profesörler bu kamu görevlisi statüsünün farkındaydı, yani, kendilerini, Prusya Kralı'nın hizmetkârı olarak görmekteydi.²

* "Ludwig von Mises: Dean of the Austrian School", *Fifteen Great Austrian Economists*, içinde (Ed. Randall Holcombe), Ludwig von Mises Institute, 1999.

¹ Bu makale Rothbard'ın *Ludwig von Mises: Scholar, Creator, Hero* (Auburn, alo: Ludwig von Mises Institute, 1988)'nin edit edilmiş bir versiyonudur.

² Ludwig von Mises, *Notes and Recollections* South Holland, I .: Libertarian Pres, 1978), s.7

Ludwig von Mises Yirminci Asra girilirken Viyana Üniversitesi'ne kaydoldu. Danışman profesörü, Alman Tarihçi Okulu'nun bir mensubu, bir devletçi, işgücü tarihi, tarım tarihi ve Marksizmle alâkalı ekonomi tarihçesi Karl Grünberg'ti. Grünberg, paranın orijini ve esası itibariyle pür devlet eseri (yaratımı) olduğunu iddia eden önemli bir eserin sahibi Alman ekonomik tarihçisi Georg Friedrich Knapp'ın takipçilerinden biriydi. Knapp, Strrasbourg Üniversitesi'ndeki ekonomik tarih merkezinde, öğrencilerini, çeşitli Alman eyaletlerinde köylülerin serflikten kurtulması üzerinde çalıştırmaktaydı. Profesör Grünberg, Viyana'da benzer bir merkez yaratma umuduyla, öğrencilerini, Avusturya'nın muhtelif bölümlerinde serflikin tasfiyesi üzerinde çalışmaya yönlendirdi. Genç Ludwig von Mises'e memleketi Galicia'da serflikin ortadan kalkmasını çalışma görevi verildi. Mises, daha sonraları, 1902'de yayınlanan konuyla ilgili kitabının, Kanpp-Grünberg metodolojisi yüzünden, "bir ekonomi tarihi olmaktan çok hükümet (devlet) tarihi" olduğundan şikayet etmiştir.³ Aynı problemler üç yıl sonra yayınlanan ikinci tarih çalışmasını, (ilkinden) "çok daha iyi olmayan"⁴ Avusturya'da ilk dönemler (erken) çocuk işgücü üzerine çalışmasını da sarmıştır.

Devletçilikle ve Tarihçi Okul'un Prusyanizmiyle temasına rağmen, Mises henüz ekonomik teoriyi, Avusturya Okulu'nu ve serbest piyasaçı ekonomik liberalizmi keşfetmemişti. Üniversitedeki ilk yıllarında, Marksizmi çabucak reddetmesine rağmen, bir sol-liberal ve müdahaleci idi. Üniversiteyle bağlantılı Sosyal Bilimler Eğitimi Topluluğu'na (association) katıldı ve uygulamalı ekonomik reforma girişti. Mises üniversitedeki üçüncü yılında profesör Eugene von Philippovich'in yönetiminde ev idaresi (housing) şartları üzerinde araştırma yaptı, ilerleyen dönemde (sömestrde), ceza hukukuyla ilgili bir seminer için, hukuktaki (kanundaki) yerli hizmetçilerle (domestic servants) ilgili değişiklikler üzerinde araştırma yaptı. Bu çalışmalar yoluyla, Mises, reform kanunlarının yalnızca istenen tesirin zıddını hasıl etmekte muvaffak olduğunu ve işçilerin hayat şartlarındaki bütün iyileşmelerin (gelişmelerin) (iyiye gidişlerin) kapitalizmin tesiriyle meydana geldiğini idrak etmeye başladı.

³ Mises, *Notes and Collections*, s.6. Mamafih, kırk yıl önce, o zaman yakından alâkalı bir konuda bir doktora tezi üzerinde çalışan Edith Murr Link Mises'in eserinin hâlî kesin (olarak) kabul edildiğini söyledi. Grünberg hakkında bkz.: Earlene Crover, "The Emigration of Austrian Economists", *History of Political Economy* 18(Spring 1987):2

⁴ Kitaba *A Contribution to Austrian Factory Legislation* adı verilmişti. Mises, *Notes and Collections*, s.6

Piyasa

1903 Kristması civarında, Mises, Carl Menger'in büyük *Principles of Economics*'ini okuyarak Avusturya İktisat Okulu'nu keşfetti ve böylece müdahaleci reformun zayıflığıyla ilgili empirik buluşlarını tamamlayıcı bir pozitif ekonomi teorisinin ve serbest piyasa liberalizmi dünyasının mevcudiyetini anlamaya/görmeye başladı.

Ekonomi tarihi dalında iki kitabını yayınlamasının ve 1906'da doktorasını almasının ardından hayatının geri kalan kısmında hep birlikte olacağı bir problemle yüzyüze geldi: Akademik dünyanın ona tam zamanlı, maaşlı bir kadro vermeyi reddetmesi. Bu fevkalâde randımanlı ve yaratıcı adamın, 50'li yaşlarının ortalarına doğru, bütün zamanını ve enerjisini uygulamalı politik-ekonomik çalışmalara tahsis ettiğinde, ekonomik teoride ve felsefede başarmaya (tahakkuk ettirmeye) muktedir olduğu şeyler (düşünüldüğünde) (bu durum) insanın aklını durdurmaktadır. Kısaca, Mises, orta yaşlarına kadar, ancak boş zaman faaliyeti olarak ekonomik teoriyi izleyebilir ve sıra dışı ve etkili kitaplarını ve makalelerini yazabilirdi. Çoğu akademisyenlerin israf ettiği boş vakitlerinden yararlanma imkânı bulsaydı neler yapmış olabilirdi ve dünya neler kazanmış olurdu? Mises, ekonomik ve sosyal teoriyle ilgili yoğun araştırma planlarının zaman yokluğu yüzünde bozulduğunu açıkça belirtir: "Bu çalışmayı yapmak için hiç vakit bulamadım. Üniversite eğitimini tamamladıktan sonra, bir daha hiç arşivlerde ve kütüphanelerde çalışmak için vaktim olmadı".⁵

Mises doktorasını Viyana Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden aldı ve 1906'dan sonra birkaç yıl sivil, ticarî ve cezaî mahkemelerde kâtip olarak çalıştı ve bir hukuk firmasına ortak oldu. İlâveten, Mises, kendisini öğretim mesleği için hazırlayarak, Viyana Kadınlar (için) Ticarî Akademi (sın)(de) üst sınıflara iktisat, anayasa hukuku ve idare öğretmeye başladı. Bu pozisyonu ilk büyük kitabının 1912'de yayınlanmasına kadar muhafaza etti.⁶

1909'dan 25 yıl sonra Viyana'yı terk edene kadar Mises'in esas vazifesi Viyana Ticaret Odası'nda tam zamanlı ekonomistlikti.⁷ Avusturya'da Ticaret Odaları devlet tarafından kurulan, işadamlarınca seçilen delege-

⁵ Mises, *Notes and Recollections*, ss.6-7

⁶ Margit von Mises, *My Years with Ludwig von Mises*, 2nd ed. (Cedar Falls, Iowa: Center for Futures Education, 1984), s.200.

⁷ Mises, 1909'da organizasyona katıldığında, organizasyonun adı Aşağı Avusturya Ticaret ve Endüstri Odası idi. İsmi, 1920'de, Viyana Ticaret, El Sanatları ve Endüstri Odası olarak değiştirildi.

lerden müteşekkil, vergilerle finanse edilen, “Ekonomik Parlamentolara” benzer bir kurumdu. Odalar hükümete ekonomik tavsiyelerde bulunmak üzere kurulmuştu ve odaların iktidar/kuvvet merkezi Genel Meclisiydi. Bu meclis çeşitli mahallî odalardan ve eyalet odalarından gelen delegelerden ve Meclis’in komitelerinden müteşekkildi. Odalara ve Genel Meclis’e tavsiyede bulunan uzmanlar, çeşitli odaların sekreterlerinin ofisinde toplanırdı. Yirminci Asra girerken, Viyana Odası (bütün odaların en mühimi) sekreterinin ofisinde çalışan ekonomistler hükümetin en önemli ekonomi müşavirleri olmuştu. I. Dünya Savaşı’nın sonu itibariyle, Mises, hükümetin, Odadaki yarı bağımsız mevkisinde faaliyette bulunan, çok itibarlı bir ekonomi danışmanı olmuştu ve serbest piyasalar ve sağlam para adına birçok muharebeyi kazanmıştı

Para ve Kredi Teorisi

1903’te, nüfuzlu para iktisatçısı Karl Helffrich, parayla ilgili çalışmasında, Avusturya İktisat Okulu’na bir itiraz ortaya koydu. Haklı olarak işaret ettiği, Avusturya Okulu’nun büyük mensupları Menger, Böhm-Bawerk ve onların izleyicileri, piyasayı ve malların ve hizmetlerin değerini analiz etmedeki (şimdi “mikroiktisat” adını verdiğimiz şey) maharetlerine rağmen, para problemini çözmeyi becerememişlerdi. Marjinal fayda teorisi paranın değerini kapsayacak şekilde genişletilmemişti, paranın değeri, İngiliz klasik iktisatçıların etkisi altında, fayda, değer ve nisbî fiyatlardan kesinlikle ayrı tutulan bir “makro” kutuda muhafaza edilmeye devam etmişti. Ricardo’da, Para Okulu’nda (Currency School) ABD’li Irving Fisher’da, en iyi para analizleri bireylerin davranışlarını hiçbir şekilde mikro seviyede tahlile tabi tutmayan “fiyat seviyeleri”, “hız derecesi” (velocities) ve diğer toplamlar (aggregates) anlamında geliştirilmişti.

Bilhassa Avusturyan analizin paraya teşmil edilmesi aşılmasız görünen bir engelle, “Avusturyan halka problemi” ile karşılaştı. Problem şuydu: Doğrudan doğruya tüketilebilir eşyalar açısından, bir eşyanın faydasına ve dolayısıyla ona olan talebe aşikâr biçimde ulaşılabilirdi. Tüketici ürünü görür, onu değerlendirir ve kendi değer skalasında bir yere yerleştirir. Tüketicilere yönelik bu faydalar, bir piyasa talebi teşkil edecek şekilde birbirine tesir eder. Piyasa arzı beklenen talep tarafından belirlenir ve arz ve talep piyasa talebini belirleyecek şekilde birbirini etkiler. Fakat, paranın

Piyasa

faydası ve paraya talep özgül bir problem yaratır. Çünkü, para kendi hatırı için değil fakat sadece diğer eşyaların şimdi ve istikbalde alımı için, piyasada talep edilir ve kasada tutulur. Paranın ayırt edici özelliği şudur: Para bizzat tüketilmez, sadece piyasadaki mübadeleleri kolaylaştırmak için bir mübadele aracı olarak kullanılır. Bu yüzden, para, piyasada, yalnızca, önceden-mevcut (preexisting) satın alma gücüne, veya piyasada bir değere veya fiyata sahip olduğu için talep edilir. Bundan dolayı, bütün tüketim malları ve hizmetleri için, değer ve talep, mantukî olarak, fiyattan önce gelir ve fiyatı belirler. Fakat, paranın değeri de, bir taraftan talep tarafından belirlenirken, bir taraftan da ondan önce gelir; gerçekte, paraya yönelik talep farzeder ki para zaten (already) bir değere ve bir fiyata sahiptir. Paranın değerinin arızî (casual) izahı kaçınılmaz bir dairevî muhakemeye (reasoning) saplanır (gibi) görünmektedir.

1906'da, doktora çalışması biterken, Mises, Helffrich'in meydan okumasını ele almaya, marjinal fayda teorisini paraya uygulamaya ve Avusturyan halka problemini çözmeye kararlıydı. O yüzden, parasal problemleri hem teorik hem empirik olarak incelemeye çok gayret sarfetti. Bu gayretlerin ilk meyvelerini 1908-1909'da ikisi Alman dergilerinde, biri İngilizce *Economic Journal*'da yayımlanan, Avusturya-Macaristan'da, döviz kontrolleri ve altın standardı üzerine üç bilimsel makaleydi. Makaleleri yazarken, Mises kani oldu ki, parasal enflasyon, ödemeler dengesi açığının, sonucu olmak yerine sebebiydi ve banka kredileri iddia edilen ticaret ihtiyaçlarını gidermek için "elastikî" (esnek) olmamalıydı.

Mises'in altın standardı üzerine makalesi çok ihtilâf yarattı. Mises, Avusturya-Macaristan'da mevcut *de facto* ödenebilirlik (redeemability) siyasasının (policy) mantukî sonucu olarak, altın olarak geri ödenebilirliğe *de jure* bir dönüş çağrısında bulundu. Enflasyonun, düşük faiz oranlarının ve düşük döviz kurlarının savunucularına karşı çıkmaya ilaveten, Mises, Avusturya-Macaristan merkez bankasının vahşi (sert) muhalefetiyle karşılaşmaktan şaşkıındı. Gerçekte, bankanın başkan muavini Mises'in pozisyonunu yumuşatmak için bir rüşvet ihsas etti. Mises, Maliye Bakanı Böhm-Bawerk tarafından, bankanın Mises'in legal altın standardı önerisine muhalefetinin çok şiddetli olmasının sebebi hakkında bilgilendirildi. Altın olarak legal geri ödenebilirlik muhtemelen bankayı yabancı paralara fon yatırma haklarından mahrum edecekti. Fakat banka uzun süredir bu yatırımların gelirlerini gizli ve illegal bir bahşış fonu top-

lamak için kullanmaktaydı, ki bu fondan etkili gazeteciler ve politikacılar yanında kendi elemanlarına da ödemede bulunmaktaydı. Banka bu bahşış fonunu muhafaza etmeye hevesliydi, ve, dolayısıyla, Mises'in en militan muhalifinin, banka sübvansiyonlarından yararlanan bir ekonomi dergisinin yayıncısı olması şaşkırtıcı değildi.

Mises, muhaliflerinin bu tür yozlaşmaları ifşa etmeme ve kendisini, kaynaklarını ifşa etmeksizin, batıl doktrinleri çürütmekle tahdit etmeye karar verdi ve bu kararını Avusturya'da meslek hayatının geri kalan kısmı boyunca takip etti. Fakat, Mises'in, bu asil ve kendi kendini inkârcı konumu almakla, sanki muhalifleri objektif bilim adamları olarak hareket ediyorlarmış gibi davranmakla, muhaliflerine kamusal tartışmada lââyık olduklarından çok daha yüksek bir boy (endam/stature) ihsan ettiği ve onları meşrulaştırdığı iddia edilebilir. Belki de, toplum daima devlet müdahalesiyle elele giden yozlaşma hakkında bilgilendirilseydi (yozlaşmadan haberdar edilseydi) devletçilerin ve enflasyonu savunanların faaliyetleri kutsallıktan (takdis edilmekten) uzaklaştırılabilirdi ve Mises'in devletçiliğe karşı kahramanca ve hayat boyu süren mücadelesi çok daha başarılı olabilirdi. Özetle, belki de bir iki çimdik gerekliydi: Mises'in devletçi düşmanlarının ekonomik safsatalarını çürütmek ve kamuya onların hükümet imtiyazındaki kişisel-çıkarcı paylarını göstermek.⁸

Başlangıç çalışmaları devam ederken, Mises, 1909'da, ilk abidevî eserinin hazırlığına girişti. Bu, 1912'de yayınlanan *Theories des Geldes and der Umlaufsmittel* (*The Theory of Money and Credit*) idi. Bu kitap müstesna bir eserd, çünkü, ilk defa, İngiliz klasik ekonomisinde Ricardo ile başlamış olan mikro-makro çatlağını (çatallaşmasını) kapatmaktaydı. Netice itibariyle, ekonomi bir bütündü, bireysel insan davranışının bir mantıkî, adım adım analizine dayanan bir mütemmim (yekpare) bilim. Para bireysel davranışın ve piyasa ekonomisinin analiziyle tam manasıyla bütünleştirilmişti.

Mises, tahlilini bireysel davranışa dayandırarak, Ortodoks mekanistik Anglo-Amerikan miktar teorisinin ve Irving Fisher'in "mübadele denkleminin" (eşitliğinin) derin yanlışlarını göstermeye muvaffak oldu. Para miktarında bir artış, bir namevcut "fiyat seviyesinde", nisbî (relative) faydaları (utilies) ve fiyatları etkilemeksizin mekanik olarak bir oransal (nisbî) artış hâsıl etmez. Onun yerine, bir artış, paranın satın alma gücünü

⁸ Mises'in altın ve döviz üzerine yazıları, Böhm-Bawerk'in ifşaları ve Mises'in kararı üzerine bkz.: *Mises, Notes and Collections*, ss. 43-53.

azaltır, fakat, kaçınılmaz olarak değişen nisbî fiyatlar ve ve gelirler marifetiyle böyle yapar. Mikro ve makro birbirinden ayrılmaz bir şekilde iç içe geçer. Bu sebepten, Mises, bireysel davranış üzerinde, para tercihi ve talebi üzerinde odaklanmak suretiyle, yalnızca para teorisini Avusturyan fiyat ve değer teorisine bütünleştirmeye muvaffak olmakla kalmadı; aynı zamanda, para teorisini, bütünler (aggregates) arasındaki mekanistik ilişkiler üzerindeki gayri realist ve çarpıtılmış (bozulmuş) yoğunlaşmadan (kurtarıp) bireysel tercih teorisine tutarlı bir teoriye dönüştürdü.⁹

Bundan da öteye, Ricardo'nun ve 19. Yüzyılın ilk yarısının British Currency School'unun parayla ilgili ileri görüşlülüğünü canlandırdı: Para, her mal gibi, diğer mal cinsinden değerinin belirlenmesi açısından arz-talep kanununa tabî (konu) olmasına rağmen, bir hayati bakımdan diğer mallardan farklıdır. Diğer şartlar eşitse, tüketim mallarının arzında bir artış yaşama standartlarını yükselterek bir sosyal fayda yaratır. Fakat, para, tersine, bir tek fonksiyona sahiptir: Şimdi veya gelecekte bir zamanda, sermaye veya tüketim malları için mübadele yapmak. Para yenilmez, tüketim malları olarak kullanılamaz, sermaye malı olarak üretimde kullanılamaz. Para miktarında bir artış yalnızca her bir frankın veya doların mübadele etkinliğini sulandırır; hiçbir sosyal fayda yaratmaz. Gerçekte, hükümetin ve onun kontrolü altındaki banka sisteminin para arzını şişirmeye meyletmesinin sebebi, tam olarak, artışın herkese eşit olarak ih-san edilmemesidir. Onun yerine, başlangıçtaki artışın düğüm noktası hükümetin kendisi ve onun merkez bankasıdır; yeni paranın diğer ilk alıcıları kayırlarak bankalardan yeni borç alanlar, hükümet için/ile iş yapanlar (müteahhitler) ve hükümet bürokratlarının kendileridir. Mises işaret etti ki, yeni paranın ilk alıcıları, paradan, zincirin aşağılarındaki yeni parayı en son alanlar veya sabit gelir sahibi olup yeni para akışından hiç etkilenmeyen (borç alamayan) kişiler pahasına istifade eder. O zaman, kelimenin gerçek anlamında, parasal enflasyon, hükümet için ve hükümetçe kayırlanan gruplar lehine toplumun diğer kesimlerinin gizlice vergilendirilmesi veya servetin yeniden dağıtımıdır. Dolayısıyla, Mises'in kanaati

⁹ Mises'in nakit dengelerinin yararı ve nakit dengeleri için taleple ilgili vurgulaması, Alfred Marshall ve Cambridge School'daki izleyicileri Pigou ve Robertson tarafından benzer görünen bir vurgulamayı önceledi (tahmin etti) (anticipated). Mamafih, fark şudur: Marshallcı k-nakit dengeleri (cari hesaplar dengesi)- Fisherci V, veya "tedavül sürati" ("velocity of circulation") gibi toplu (mecmu-aggregative) ve mekanistikti, o kadar ki, Cambridgeci k Fisherci V'nin matematiksel tersi olarak kolayca önemsizleştirilebilirdi. Mises'in her bireyin bireysel talebi üzerinde tesis edilmiş nakit (cari hesap) dengeleri bu yolla matematiksel olarak indirgenemez.

şudur: Bir defa bir malın piyasada para olarak tesis edilmeye yeterli miktarda arzı mevcutsa, para arzını artırmaya gerek yoktur. Bu demektir ki, her para arzı (her ne ise) “optimal”dir ve para arzında hükümet tarafından teşvik edilen her değişiklik yalnızca zararlı olabilir.¹⁰

Fisherci bir tür “değer ölçüsü” olarak para nosyonunu çürütürken, Mises, genel olarak fayda teorisine mühim bir katkıda bulundu; bu katkı Menger ve Böhm-Bawerk’in Avusturyan fayda analizindeki önemli bir kusuru düzeltti. Daha eski Avusturyanların bu kusuru Jevons veya Walros kadar vurgulamamasına rağmen, faydanın ölçülebilir olduğuna ve bir malın arzının, onun “marjinal faydalarının” tamamı olacak olan, “total faydalarından” bahsetmenin anlamlı olacağına inandıklarına dair işaretler vardı. Mises Böhm-Bawerk’in yüksek lisans seminerlerinde öğrenci olan mühim bir Çek ekonomist Cuhel’in önemli bir kavrayışı (feraseti) üzerine görüşünü inşa etmişti: Buna göre, marjinal fayda, her bireye mahsus (sübjektif) olduğundan, tümüyle bir ordinal sıraydı, ve, hiçbir anlamda (şekilde) eklenemez, çıkarılamaz veya ölçülemezdi ve *a fortiori* (daha kuvvetli bir sebepten dolayı) kişiler arasında karşılaştırılamazdı. Mises bu temayı, bu yüzden “total fayda” kavramının kendisinin, özellikle marjinal faydaların integrali olarak, hiçbir anlamının bulunmadığını göstermek için geliştirdi. Onun yerine, bir malın daha geniş bir takımının faydası, sadece, geniş bir birimin diğer bir marjinal faydasıdır. Bu yüzden, bir düzine yumurtanın tüketiciye faydasını alırsak, bu faydayı, “bir yumurtanın marjinal faydası”yla bazı aritmetik ilişkiler içinde, bir tür “total fayda” yapmak kabul edilemez (impermissible). Onun yerine, farklı hacimdeki birimlerin marjinal faydalarıyla meşgul oluyoruzdur, bir durumda bir düzine-yumurta kutusuyla, diğer bir durumda bir yumurtayla. İki marjinal fayda hakkında söyleyebileceğimiz yegane şey bir düzine yumurtanın marjinal faydasının bir yumurtanın marjinal faydasından daha değerli olacağıdır. Mises’in entelektüel mürşitlerinin görüşlerinde yaptığı düzeltme daima bireylerin gerçek davranışları üzerinde odaklanma ve mekanik bütünlere (aggregates) dayanmaya (relying on) sürüklenmeye müsaade etmeme temel Avusturyan metodolojisiyle tutarlıydı.¹¹

¹⁰ Altın veya diğer faydalı mallar para olduğunda, altın stokunda/mevcudunda bir artış onun para-dışı kullanımlarında bir sosyal fayda temin eder, çünkü, artık mücevherler için ve endüstriyel, dış tedaviyle ilgili ve başka amaçlar için daha çok altın mevcuttur. Yalnızca para kullanımında her altın arzı optimaldir. Karşılıksız (Hükümetin kararına dayanan-fiyat) para parasal standart olduğunda, tersine, onun arzında bir artışı has bir şey haline getirecek para dışı kullanımlar yoktur.

¹¹ Bu noktayla ilgili bir tartışma için bkz.: Murray N. Rothbard, “Toward a Reconstruction of Utility

Cuhel-Mises feraseti fayda teorisindeki ana çizgiye nüfuz etseydi (bu teori tarafından emilseydi), iktisat ilmi, bir taraftan, marjinal faydanın, büsbütün, 1930'ların sonunda, kayıtsızlık eğrilerinin ve substitution (yerine geçme) marjinal oranı (rate) lehine, umutsuzca cardinale çarpmasının (tossing), ve, diğer taraftan, mevcut gülünç mikro ders kitaplarında "faydaların", ölçmeye ve manipülasyona konu namevcut varlıkların, tartışılmasından kurtarılmış olurdu.

Meşhur Avusturyan halka probleminden ne haber? Mises bu problemi ekonomiye en önemli fakat en çok ihmal edilen katkılarından birinde çözdü: Regresyon Teoremi. Mises, Menger'in paranın barterden kaynaklanan orijiniyle ilgili mantıkî-tarihî yaklaşımına dayandı ve mantıken paranın ancak bu şekilde türeyebileceğini (ortaya çıkabileceğini) gösterdi. Böyle yapmakla paranın faydasının dairevî izahı problemini çözdü. Bu şudur: Belli bir zamanda, diyelim ki N gününde, paranın değeri (satın alma gücü) iki varlık tarafından belirlenir: para N'nin arzı ve para N'ye olan talep, ki bu talep N-1 gününde mevcut (preexisting) satın alma gücüne dayanır. Mises bu halkayı, kesinlikle, problemin zaman boyutunu anlayarak ve kavrayarak kırdı. Çünkü, günün birinde halka şu gerçek tarafından kırılır: O gün paraya olan talep bir önceki günün satın alma gücüne ve bu sebepten bir önceki günün para talebine bağlıdır. Fakat, (bu durumda) halkayı sadece kendimizi zamanda sonsuz geri çekilme pozisyonuna yerleştirmek için kırmış olmadık mı? Her bir günün satın alma gücü para için bugünkü talebe dayanıyor, bu sefer bugünkü para için olan talep önceki günün satın alma gücüne dayanıyor ve bu sefer önceki günün satın alma gücü bir önceki günün talebi tarafından belirleniyor... Dairevî muhakemeden hiç kapanmayacak bir sebepler geriye gidişine düşmek (girmek) için kaçmanın hiçbir yararı yok.

Fakat, Mises'in çözümünün fevkalâdeliği şudur: Zamanda mantıkî geriye dönüş sonsuz değildir, zamanda, paranın, bir barter sisteminde, bir faydalı parasal-olmayan mal olduğu noktada bu geriye dönüş kesinlikle sona erer (kapanır). Özetle, diyelim ki, gün 1 bir malın bir dolaylı mübadele aracı olarak (basitleştirmek için: bir "para" olarak) kullanıldığı ilk

and Welfare Economics "(New York: Center For Libertarian Studies,1997), ss. 9-15. Franz Cuhel'in katkısı *Zur Lehre von den bedürfnissen* (Innsbruck, 1906), s.186'dadır. Böhm-Bawerk'in Cuhel'i reddetme teşebbüsü şurada bulunabilir: Eugen von Böhm-Bawerk, *Capital and Interest* (South Holland, III.: Libertarian Press, 1959) vol.3, ss.124-36.

andır; oysa, bir önceki gün, o malın, diyelim ki altının, sadece bir barter sisteminde doğrudan mal olarak kullanıldığı son gündür. Bu durumda herhangi bir günün, diyelim Gün N'in, parasının değerinin sebepsel zinciri, zamanda mahallî olarak geriye, Gün 1'e, ve sonra Gün 0'a gider. Kısaca Gün 1'de altına olan talep altının Gün 0'daki satın alma gücüne bağlıdır. Fakat o zaman (ondan sonra) geriye dönüş durur, çünkü Gün 0'da olan talep yalnızca onun tüketimindeki doğrudan değerinden oluşur ve bu yüzden tarihî bir unsuru, yani, bir önceki günde -Gün 1'de- altın için fiyatların varlığını kapsamaz.

Paranın satın alma gücünün belirleyicilerini (belirticilerini) kapatmaya ve bu vesileyle Avusturyan halka problemini çözmeye ilâveten, Mises'in izahı (isbatı) gösterdi ki, diğer eşyalara/mallara benzemeksizin, paranın değerinin belirleyicileri önemli bir tarihî boyut ihtiva eder. Regresyon teoremi şunu da gösterir: Her toplumda para ancak barterden doğan bir piyasa süreci tarafından tesis edilebilir. Para bir sosyal sözleşmeyle, bir hükümet empozesiyle, veya ekonomistler tarafından teklif edilen sunî planlarla/projelerle tesis edilemez.¹²

Mises'in regresyon teoreminin idrak edilmesi, bizi, F. A. Hayek'in teklif ettiği "ducat" (altın para), veya hesap birimini mübadele vasıtalarından ayırma planları gibi, bazıları Avusturyan veya yarı Avusturyanlar tarafından sunulmuş/önerilmiş, hiçbir maddî temeli olmayan çok sayıda yeni paralar veya para birimleri yaratma imkânsız planlarından kurtaracaktır.

Para teorisini genel ekonomik teoriyle bütünleştirme ve onu bireysel davranışın mikro temellerine yerleştirme büyük başarısına ilâveten, Mises, *The Theory of Money and Credit*'te, mevcut bankacılık (uygulamaları) analizini dönüştürdü. Ricardocu Para Okulu geleneğine dönerek, enflasyonist kısmî (kesirsel-fractional) rezerv kredi sisteminin ilga edilmesini istemenin doğru olduğunu gösterdi. Mises bankalar tarafından üstlenilen

¹² Ludwig von Mises'de regresyon teoreminin sunusu, *The Theory of Money and Credit* 3.rd ed.(New Haven, Conn: Yale University Press, 1953), ss.108-23. Mises, daha sonra, teoreme yönelik eleştirileri şurada cevaplandırmıştır: *Human Action* (New Haven, Conn: Yale University Press, 1949), ss. 405-13. Gilbert ve Patinkin'in daha yakın zamanlardaki eleştirilerine cevap için bkz.: Rothbard, *Man, Economy, and State* (Princeton, N. J. van Nostrand, 1962), vol 1, ss. 231-37, ve bilhassa ss. 448. Keza, bkz.: Rothbard, "The Austrian Theory of Money", Edwin Dolan, ed., *The Foundation of Modern Austrian Economics* (Kansas City: Sheed and Ward, 1976) içinde, s.173. Regresyon teoremiyle ilgili, Moss'un Mises'e eleştirisine bir cevap dahil, son tartışmalar için bkz.: James Ralph Edwards, *The Economist of the Country: Ludwig von Mises in the History of Monetary Thought* (New York: Carlton Press, 1985 ss.49-67)

iki farklı türden fonksiyonu birbirinden ayırdı: Tasarrufları üretken (verimli) krediye (ticaret kredisi-commodity credit) kanalize etme ve tasarrufları emniyet içinde muhafaza etmede bir para ambarı olarak davranma. Her ikisi de meşru, enflasyonist olmayan fonksiyonlardı; sıkıntı para ambarları bankaların depolarında mevcut olmayı nakte çevirmek için sahte ambar makbuzları (banknotlar veya vadesiz mevduat (demand deposits)) çıkardıkları ve itibarî krediler dağıttıkları) zaman doğar. Bankalar tarafından çıkarılan bu “karşılıksız” talep mükellifietleri para arzını genişletir ve enflasyon problemlerini yaratır. Bu yüzden Mises, talep sorumlulukları meselesinde Currency School'un yüzde yüz madenî rezerv yaklaşımını savunmuştur. İngiltere'de, 1844'te, Currency School ilkeleri üzerine tesis edilen Ped Kanunu'nun yüzde yüz rezervi sadece banknotlara (bank notes) uygulayarak başarısız olduğuna ve yazarlarının itibarını düşürdüğüne işaret etmiştir. (Yazarlar) vadesiz mevduatların aynı zamanda nakitin vekili olduğunu ve bu yüzden para arzının parçası olarak işlev gördüğünü kavramada başarısız oldular. Mises, kitabını iktisatçılık mesleğinin hâlâ vadesiz mevduatların para arzının bir parçasını oluşturduğundan emin olmadığı bir zamanda yazdı.

Mamafih, yüzde yüz rezervi uygulamada (to enforce) hükümete güvenmeyen Mises bu ideale yaklaşmanın bir yolu olarak serbest bankacılığı savundu. *The Theory of Money and Credit* gösterdi ki, banka kredi enflasyonunu koordine eden ve genişleten ana güç, rezervleri merkezîleştiren, bankaları sıkıntıya iten ve bütün bankaları birlikte şişiren merkez bankalarıydı. *The Theory of Money and Credit* gösterdi ki, bir bankanın tek başına kredileri genişletmesi ihtimali çok azdır.

Fakat hepsi bu değil. Zira, Mises, para ve banka teorisinin temelleri üzerinde, onun meşhur konjonktür hareketleri (business cycle) teorisi olacak olan şeyi geliştirmeye başlamıştı - bu türden, genel mikro ekonomiyle bütünleştirilen ve davranış analizinin temelleri üzerine inşa edilen yegâne teori. Mises, bu başlangıç hâlindeki fikirleri *The Theory of Money and Credit*'in 1924'teki ikinci edisyonunda daha da geliştirdi.

İlk olarak, Mises, süreci, parlak bir şekilde şu hâlde tasvir etmeye muktaddirdi: a) Bir bankanın kredileri genişletmesi, bunun kısa bir süre sonra (geri) ödeme için bir büzülmeye ve talebe yol açması; ve b) Ülkedeki bütün bankaların, bir merkez bankası tarafından rehberlik edilir hâlde, para ve krediyi birlikte genişletmesi ve böylece bir Hume-Ricardo madenî- akış

fiyat mekanizmasının gelişmesi için daha fazla zaman kazanma. Böylece, kredi ve para arzı genişler, gelirler ve fiyatlar yükselir, altın ülke dışına akar (yâni, ödemeler dengesi açığı), ve sonuç olarak ortaya çıkan kredi sistemi ve banka sistemi çöküşü paranın ve fiyatların daralmasını zorlar ve madenî para akışını ülke içine çevirir. Mises sadece bu iki sürecin temelde aynı olduğunu göstermekle kalmadı, o, parasal faktörler tarafından, özellikle, “ihdas edilmiş” (crested) banka kredisinin genişlemesi ve sonra daralması tarafından yaratılan ve yönlendirilen bir iptidaî (kemale ermemiş) canlanma-iflas (boom-bust) halkası var olduğunu gören ilk kişiydi.

1920’ler boyunca Mises kendisinin konjonktür hareketleri (business cycle) teorisini daha önceden mevcut üç unsurdan geliştirdi: Konjonktür hareketleriyle ilgili Currency School canlanma-gerileme modeli, İsveçli “Avusturyan Knut Wicksell”in “doğal” ve banka faiz oranlarında yaptığı farklılaştırma; ve Böhm-Bawerkci sermaye ve faiz teorisi: Mises’in daha evvelce birbirinden bütünüyle ayrı bu analizleri müstesna bir şekilde birleştirmesi gösterdi ki, her enflasyonist ve ihdas edilmiş banka kredisi ekonomiyeye daha fazla para pompalayarak ve ticarî ikrazlarda faiz oranlarını serbest piyasanın zaman tercih seviyesinin altına düşürerek, kaçınılmaz olarak, tüketicilerden uzak sermaye malları endüstrilerinde bir yanlış/kötü yatırım fazlalığına sebep oldu. Enflasyonist banka kredilerindeki patlama/canlanma daha uzun süre devam ettikçe sermaye mallarında yanlış yatırımın hacmi büyür ve bu sağlıksız yatırımların likit ihtiyacı daha da artar. Kredi genişlemesi durduğu, tersine döndüğü veya hatta önemli ölçüde yavaşladığı zaman, yanlış yatırımlar ifşa edilir. Mises, resesyonun mücadele edilmesi gereken tuhaf, izah edilemez bir sapma olmaktan uzak, gerçekten gerekli bir süreç olduğunu; piyasa ekonomisinin bu süreçle canlanmanın sağlıksız yatırımlarını tasfiye ettiğini ve doğru tüketime –tüketicileri en etkin şekilde tatmin edecek yatırım oranlarına- dönderdiğini keşfetti.

Böylece, Mises, müdahalecilerin ve devletçilerin hükümetin piyasa ekonomisinin iç işleyişinin sebep olduğu resesyon süreciyle mücadele etmek için müdahale etmesi gerektiği yolundaki inancının tam aksinin doğru olduğunu gösterdi: Hükümet ellerini resesyondan uzak tutmalıdır ki resesyon süreci hükümet tarafından yaratılmış enflasyonist canlanmanın empoze ettiği çarpılmaları/bozuklukları çabucak elimine edebilsin (ortadan kaldırabilsin).

Mises'in meslek hayatı, başka birçoklarınıninki gibi, I. Dünya Savaşı'nın dört yılı tarafından inkitaya uğratıldı. Cephede üç yıl topçuluk yaptıktan sonra Mises savaşın son yılını Savaş Bakanlığının ekonomi bölümünde harcadı. Orada, serbest ticaret hakkında ve enflasyona karşı dergi makaleleri yazmaya ve bütün azınlıkların etnik ve kültürel özgürlüklerini savunduğu *Nation, Stat, und Wirtschaft* (Nation, State, and Economy) (1919) adlı kitabını yayınlamaya muvaffak oldu.

Akademik kadro meselesi savaşın bitişinden sonra tekrar doğdu. Viyana Üniversitesi'nde iktisatta maaşlı üç profesörlük kadrosu aldı: Savaştan önce bu kadrolar Böhm-Bawerk, onun kayınbiraderi Fiedrich von Wieser ve Eugen von Philippovich tarafından doldurulmuştu. Böhm-Bawerk savaşın patlamasından kısa bir süre sonra trajik bir şekilde öldü, Philippovich savaştan önce emekli oldu ve Weiser da savaştan hemen sonra emekliye ayrıldı. İlk kadro Mises'in eski hocası Carl Grünberg'e gitti, fakat Grünberg 1920'lerin başında Frankfurt'taki bir kürsüye gitti. Bu durumda Viyana'da üç boş kadro vardı ve herkes Mises'in bunlardan birini alacağını beklemekteydi. Şüphesiz, bütün akademik standartlar açısında, o böyle bir kadroyu fazlasıyla hak etmişti.

Fakat, Mises asla maaşlı bir akademik kadro için seçilmedi; hakikaten, dört defa görmezden gelindi. Onun yerine, iki teorik kadro, a) Bir Almanya-eğitilmiş örgüt sosyologu, ekonomiden zar zor haberdar Othmar Spann'a, b) Avusturyan fayda teorisine katkılarına rağmen Mises ile aynı ligde olmayan, Wieser'in seçilmiş halefi Hans Mayer'e gitti.

Mises'in eski öğrencileri ve arkadaşları, ile görüştüğünden sonra, Earlene Craver, düşünürün profesörlük makamına atanmamasının sebebinin üç farklı sebebi olduğunu söylemektedir: 1) O, süratle, Marksist solun veya korparatist-faşist sağın sosyalizmi tarafından zaptedilmekte olan bir kanat ortamında bozulmamış bir laissez faire liberaliydi 2) Gitgide anti-semi-tikleşen bir ülkede bir Yahudiydi, 3) İnatçıydı ve ilkelerinden taviz vermekte (uzlaşmakta) isteksizdi. Mises'in eski öğrencileri F. A. Hayek ve Fritz Machlup şu neticeye vardı: "Mises'in muvaffakiyetleri öyle büyüktü ki bu kusurların ikisi birlikte hoş görülebilirdi -fakat üçü asla".¹³

Mises'in –akademik kadrosu/pozisyonu değilse de- fikirleri, şöhreti ve yazıları, 1920'lerde Avusturya'da ve Avrupa'nın geri kalan kesimlerinde

¹³ Craver, "The Emigration of Austrian Economists", s. 5.

gittikçe büyüyen bir etkiye sahip oldu, İngilizce konuşan dünyadaki tesiri *The Theory of Money and Credit*'in 1934'e kadar tercüme edilmemesi yüzünden çok sınırlı oldu. Amerikalı iktisatçı Benjamin M. Anderson, *The Value Of Money* (1917) adlı eseriyle; Mises'in çalışmasını takdir edecek ilk İngilizce konuşan yazardı. Mises'in Anglo-Amerikan dünyasındaki tesirinin bakiyesi 1930'ların başına kadar beklemek zorundaydı. *The Theory of Money and Credit*, o zamanlar önde gelen İngiliz ekonomi dergisi *Economic Journal*'ın editörü, genç parlak ekonomist John Maynard Keynes'ten küçültücü ve bütünüyle kavrayışsız bir tenkit almamış olsaydı, çok daha tesirli olabilirdi. Keynes, kitabın, "hatırı sayılır bir erdem" sahip olduğunu (ne anlama geliyorsa) "mümkün olan en yüksek derecede aydınlanmış" olduğunu, yazarın çok okuduğunu yazdı. Fakat, netice itibarıyla, Keynes, hayal kırıklığı içindeydi; zira, kitap ne "yapıcıydı" ne de "orijinal"dir. Oysa *The Theory of Money and Credit* hakkında ne düşünülebilirse düşünülün, bu kitap çok yapıcıydı, sistematikti ve neredeyse ışıltılı bir orijinallığe sahipti; dolayısıyla, Keynes'in reaksiyonu gerçekten şaşırtıcıydı. Ancak, muamma, onbeş yıl sonra, Keynes, *Treatise on Money* adlı eserinde, "Almanca'da, yalnızca zaten bildiğim şeyi net olarak anlayabilirim, dolayısıyla, yeni fikirler lisan zorluklarıyla benden gizlenmeye istidatlıdır" diye yazınca çözüldü. Nefes kesici bir kibir, yeni fikirleri kavrayamayacağı bir lisandaki bir kitabı tenkit etme hakikî kını, ve sonra kitabı hiçbir yeni şey kapsamadığı için suçlamak, hepsi Keynes'in karakterinde mevcuttu.¹⁴

1920'lerde Mises: Mucit ve Bilim Adamı

Korporatist fikrin I. Dünya Savaşı boyunca ve şavaştan sonra büyümesi kadar Bolşevik Devrimi de sosyalizmi ütöpik bir vizyon ve hedef olmaktan çıkartıp yayılan bir hakikate dönüştürmüştü. Mises büyük beyin projektörünü probleme çevirmeden önce, sosyalizme yönelik eleştiriler, sıkı ahlâkî veya siyasî eleştiriler olmaktan ziyade sosyalizmin kitlevî şiddet kullan

¹⁴ Keynes'in tetkiki şuradadır: *Economic Journal* 24 (September 1914): 417-19. Keynes'in tahripkâr itirafları şu kitabındadır: *A Treatise on Money* (New York: Harcourt, Brace, 1930), vol . 1, s.199. Hayek'in bu çalışmalarıyla ilgili anlatışı, bu kibir ve kını gözden kaçırmakta ve olaya sadece bir öğrenme boşluğu/açığı olarak muamele ederek şöyle bitmektedir: "Eğer Lord Keynes'in Almancası biraz daha iyi olsaydı, dünya birçok beladan kurtulmuş olurdu." Keynes'in problemi yalnızca yetersiz Almanca bilgisiyle sınırlı değildi! Bkz.: Hayek, "A Tribute to Ludwig von Mises," M. Mises, *My Years with Ludwig von Mises* içinde, s. 219.

masını vurgulayan eleştirilerdi. Veya ekonomiklerse bile, komünel veya kollektif sahipliğin (çoğu zaman, “sosyalizmde çöpü kim toplayacak?” dokunaklı sözünde ifade edildiği gibi) ağır mani olucu (disincentive) etkileri üzerinde odaklanmıştı. Fakat, Mises, 1919'da Nationalökonomisch Gesselchaft'ta (Economic Society) sunduğu bir tebliğde problemi ele alarak mümkün olan en tahrip edici tenkitle geldi: “Sosyalist ülkede ekonomik hesabın imkânsızlığı”. Bu, düşünceli sosyalistler için doğrulanabilir bir şoktu, çünkü, şunu göstermişti: Sosyalist planlama organı üretim araçları için sahici bir fiyat sisteminden mahrum bırakılmış olacağından, plancılar bu kaynakların maliyetlerini, kârlılığını veya randımanını fiilen hesaplamaya gayri muktedir olacak ve, bundan dolayı, modern, karmaşık bir ekonomide kaynakları rasyonel biçimde tahsis etmede muvaffakiyet sağlayamayacaktır.

Mises'in tezinin sersemletici etkisi onun sosyalizmi kendi terimleriyle tahrip etmesinden kaynaklandı. Merkezî plancılar için sosyalizmin bir hayaî hedefi, kaynakları plancının hedefleri tahakkuk ettirmek için tahsis etmektir. Fakat, Mises ispatladı ki, plancının hedefleriyle kamusal iyinin buluşup buluşmadığı can sıkıcı sorusunu bir kenara bıraksak bile, sosyalizm, tüketicilerin veya kamunun hedeflerinin elde edilmesini bir yana bırakın, plancıların bile hedeflerini rasyonel bir şekilde elde etmesine müsaade etmeyecektir. Çünkü, kaynakların rasyonel şekilde planlanması ve tahsis edilmesi ekonomik hesaplamaya girişme kabiliyeti gerektirir ve böyle bir hesaplama da, bu sefer, sahiplik haklarının özel mülkiyet sahipleri tarafından mübadele edildiği serbest piyasalarda belirlenen kaynak fiyatlarına ihtiyaç duyar. Fakat, sosyalizmin nişanesi bütün insan-dışı üretim araçlarının –toprak ve sermaye- devlet tarafından sahiplenilmesi veya kollektif sahiplik (veya en azından kontrol) altında olması olduğundan, bunun (piyasa fiyatlarının olmamasının) anlamı sosyalizmin bir modern ekonomik sistemi hesaplamaya veya rasyonelce planlamaya muvaffak olamayacağıdır.

Mises'in bu kavrayışlı makalesi Avrupa sosyalistleri üzerinde, özellikle Almanca konuşulan ülkelerde, sonraki yirmi yıl boyunca, çok tesirli oldu; sosyalistler birbiri peşi sıra Mises'in ortaya koyduğu problemi çözmeye çalıştı. 1930'ların sonlarında, sosyalistler, problemi, matematiksel iktisadî, büyük ölçüde hayaî neo-klasik mükemmel rekabet ve genel denge varsayımlarını ve –daha ziyade Oskar Lange ve Abba P. Lerner'in planlarında- merkezî planlama heyetinin sosyalist firmaların çeşitli yöneticilerine piyasalarda ve piyasa fiyatlarıyla “oynamalarını” emretmeleri yöntemi-

ni kullanmak suretiyle çözdüklerine emindi. Mises tezlerini dergi makalelerinde ve 1922'de kapsamlı kritiği *Die Gemeinwirtschaft*'da (Socialism) genişletti. Mühim makalesi 1935'te ve *Socialism*'i, bir yıl sonra, nihayet İngilizce'ye tercüme edildi, ve F. A. Hayek de Mises'in eleştirisinin olgunlaşması ve gelişmesi için ağırlığını koydu. Nihayet, Mises, 1949'da, abidevî eseri *Human Action* ile sosyalistlere son çürütmeyi sağladı.

1940'larda –sosyalizmin entellektüeller arasında zafer kazandığı dönem- resmî ders kitapları Lange ve Lerner'in Mises tarafından ortaya konulan hayatî sorunu çözdüğünü buyuruyordu ama son gülenler Mises ve serbest piyasa olacaktı. Şimdi, özellikle komünist ülkelerde, genel olarak kabul ediliyor ki, Mises ve Hayek haklıydı ve sosyalist planlamanın muazzam eksiklikleri/kusurları bu filozofların görüşlerini pratikte doğruladı.

Mises'in ilk çalışmaları, ona, devlet müdahalelerinin, hemen hemen kaçınılmaz şekilde, ters sonuç verdiğini öğretmişti; ve onun para ve konjonktür hareketleriyle ilgili tetkikleri bu feraseti kafi derecede teyit etti ve kuvvetlendirdi. Mises, 1920'lerde, bir dizi makalede, devlet müdahalelerinin çeşitli biçimlerini tahkik etti ve hepsinin nafîle ve ters sonuç verici olduğunu kanıtladı (Bu yazılar 1919' da *Kritik des Interventionismus* adıyla kitap olarak yayınlandı). Gerçekte, Mises, bir genel kanuna ulaşmıştı: Devlet ne zaman ekonomiye bir problemi çözmek için müdahale etmişse, bu müdahale, değişmez şekilde, sadece asıl problemi çözememekle kalmadı, aynı zamanda bir-iki ilâve problem yaratmakla sonuçlandı, ki bu (yeni) problemlerin her biri daha fazla hükümet müdahalesi talep etti. Bu yolla, o, hükümet müdahalesinin veya bir “karma ekonominin” istikrarsız olduğunu gösterdi. Her müdahale yalnızca yeni problemler yaratır; bu problemler daha sonra devleti bir tercih mecburiyetiyle karşı karşıya getirir: Ya orijinal müdahaleyi iptal etmek veya yeni müdahaleler yapmak. Bundan dolayı, devlet müdahalesi, mantıksal olarak, ya *laissez faire*'e ya da sosyalizme götüren istikrarsız bir sistemdir.

Fakat, Mises, sosyalizmle ilgili çalışmalarından, bilmekteydi ki, modern dünyada sosyalist bir sistem “imkânsız”dı; yani, sosyalizm, ekonomik bir hesaplama ve bundan dolayı modern endüstriyel ekonomiyi idare için gerekli fiyat sistemine sahip değildi. Fakat, eğer müdahalecilik istikrarsız ve sosyalizm imkânsızsa, o zaman bir modern endüstriyel sistem için tek mantıklı ekonomik siyasa (policy) *laissez-faire* liberalizmiydi. Bu yüz-

den Mises Avusturyan öncülerin piyasa ekonomisine ziyadesiyle müphem bağlılığını aldı ve onu *laissez faire*'in mantıklı, tutarlı ve tavizsiz bir takipçiliğine çevirdi. Bu ferasetle tutarlı şekilde, Mises, “klasik” liberalizm üzerine yazdığı etraflı kitabı *Liberalismus*'u 1927'de yayınladı.

Dikkate değer şekilde, Ludwig von Mises'in bilimsel düşünceye ve ekonomiye 1920'ler boyunca yaptığı zengin katkıları henüz tamamen açıklanmış değiliz. Mises, Almanya'da egemen Tarihçi Ekonomi Okulu'yla çatıştı ve ona meydan okudu. Tarihçi Okul'un alâmeti farikası bireysel zamanların ve durumların tasvirini aşan hiçbir ekonomi kanunu olamayacağı ve bu yüzden meşru iktisat ilminin teori değil fakat sadece tarihin tetkiki olduğu üzerindeki ısrarıdır. Siyasal olarak, bu demektir ki, devlet için, ihlâl edilmeyecek ve bu yüzden devlet tedbirlerinin ters sonuçlar vermesine sebep olacak hiçbir (iktisat) yasası yoktur.

Mantıksal pozitivistler, ekonomik kanunların, sadece, geçici olarak, te reddütle ve ancak bu kanunların sonuçlarının empirik (pratikteki, istatistikî) olgularla “test” edilmesiyle (sınanmasıyla) tesis edilebileceğini ileri sürerek, ekonomik teoriye kendi ciddî meydan okumalarını ortaya koydular. Doğa bilimlerinin metodlarının kendilerinin yaptığı yorum tarzına dayanarak, pozitivistler, “gayri bilimsel” olarak gördüğü metodolojileri budamaya teşebbüs ettiler.

Kurumcuların (institutionalists) ve bilhassa pozitivistlerin ekonomik teoriye hücumları Mises'i iktisat ilminin metodolojisi ve aynı zamanda insan davranışı bilimlerinin teme epistemolojisi üzerinde derin derin düşünmeye zorladı. Daha önceki Avusturyanlar ve klasistlerin bazıları tarafından kullanılmış olan ekonomik metodun ilk felsefî, öz-bilinçli müdafaasına vardı. Bundan fazlası, Mises, bu doğru metodun hakikaten “bilimsel” mahiyetini göstermeye ve neoklasik ekonominin ağırlıklı bölümünü geliştirmekte olan pozitivist metodolojinin son derece yanlış ve gayri bilimsel olduğunu isbata muvaffak oldu. Mises gösterdi ki, insan davranışının bütün bilgisi metodolojik dualizme, bir tarafta insanların ve diğer tarafta taşların, moleküllerin, atomların incelenmesi arasındaki derin bir farka dayanmaktadır. Fark şudur: Bireysel insanlar bilinç sahibidirler, değerler benimserler ve bu değerlere ve gayelere vasil olmaya çalışma temelinde tercih yaparlar-davranırlar. Mises belirtti ki, bu davranış aksiyomunun doğruluğu aşikârdır; yani, a) bir kere işaret edilince ki-

şiyeye aşıkâdır, ve b) öz çelişkiye düşmeksizin, yani aksiyomu onu reddetmek için kullanmadan, çürütülemez/reddedilemez. Aksiyomun doğruluğu kendilerinden/kendinden aşıkâr olduğu için, bu davranıştan yapılacak her mantıksal istidlâl (çıkarsama) ve implikasyon kesinlikle, tavizsizce ve “müsellem” (itiraz kabul etmez biçimde) doğru olmalıdır. Bu ekonomik teori heyetinin mutlak doğru olduğunu test etmekten söz etmek gülünçtür ve manasızdır, çünkü aksiyomların doğruluğu kendinde aşıkâdır ve aksiyomun kendisini kullanmaksızın hiçbir sınaama yapılamaz. Dahası, tarihî hadiseler, laboratuvaradaki tabii olayların öyle oluşu gibi, homojen, tekrarlanabilir ve kontrol edilebilir olmadığından, hiçbir sınaama gerçekleştirilemez. Onun yerine, bütün tarihî olaylar heterojendir, tekrarlanamazdır ve kompleks sebeplerin sonucudur. O zaman, geçmişte ve günümüzde ekonomik tarihin rolü teoriyi test etmek değil fakat teoriyi eylemde açıklamak ve tarihî olayları açıklamak için onu kullanmaktır.

Mises ekonomik teorisinin insan davranışının sakınılamayan gerçeğinin formel mantığı olduğunu ve bu yüzden böyle bir teorisinin bu tür davranışın muhtevasıyla veya değerlerinin ve motivlerinin psikolojik açıklamalarıyla uğraşmadığını da gördü. Ekonomik teori davranış formel gerçeğinin implikasyonuydu. Bu yüzden, Mises, yıllar sonra, onu, “praxeology” - davranışın mantığı- olarak isimlendirecekti.

Mises epistemolojiyle ilgili makaleler serisini 1928’de yayınlamaya başladı, sonra onları derledi ve 1933’te önemli felsefi eseri *Grundprobleme der Nationalökonomie (Epistemological Problems)*’de yayınladı.

1920’lerde Mises: Öğretmen ve Mürşit

Yukarıda belirtildiği üzere, Viyana Üniversitesi’ndeki öğreticilik pozisyonunda sıkı kayıtlamalar altında olduğundan, Mises’in üniversite eğitimindeki tesiri ciddi derece sınırlıydı. F. A. Hayek, Gottfried von Haberler ve Oskar Morgenstren Mises’in rehberliğinde üniversite eğitimi gördü, Fritz Machlup Mises’in tek doktora öğrencisiydi. Ve, Machlup’un kendisine privatdozent olarak öğretim yapma imkânı verecek habilitation derecesini alması, ekonomi profesörleri arasındaki anti-semitizm tarafından engellendi.¹⁵

¹⁵ Karl Popper 1920’lerin Viyanasını şöyle hatırlar: “Yahudi asıllı birinin bir üniversite hocası olması imkânsız hâle gelmişti”. Mises’in seçkin bir öğrencisi ve takipçisi olan, kendisi de Yahudi, Fritz Machlup habilitation derecesini almaktan alıkondu, ki bu derece doktoranın ikinci kısmının muadiliydi ve Viyana Üniversitesinde bir privatdozent olarak görev yapmasına müsaade edilmesi için gerek

Onun yerine, Mises'in bir öğretici ve bir mürid olarak tesiri, Ticaret Odası'ndaki ofisinde verdiği özel seminerlerden kaynaklandı. 1920'den 1934'te Cenevre'ye geçişine kadar her iki haftada bir Cuma günleri saat yediden yaklaşık ona kadar (katılımcılar vaktin biraz farklı olduğunu söylüyor) seminer verirdi, seminerden sonra yemek için İtalyan restoranı Anchora Verde'ye gidilirdi, ve, gece yarısına doğru, seminerin ayakta kalanları -değişmez biçimde Mises'i de kapsayarak- ekonomistlerin Viyana'daki gözde kahvehanesi Café Künstler'e, gece yarısından sonra bire veya daha geç vakitlere kadar kalmak üzere, geçerdi. Mises seminerleri hiçbir (resmî) derece vermemekteydi ve ne üniversitede ne de odada herhangi bir resmî fonksiyonu vardı. Fakat Mises'in bilim adamlığı ve öğreticilik erdemleri öylesine yüksekti ki, özel seminerleri büyük bir hızla bütün Avrupa'da iktisatta ve sosyal bilimlerde araştırma ve tartışma için mümtaz bir seminer ve forum oldu. Seminere iştirak yolunda bir davet büyük bir onur olarak kabul edildi ve seminer bir süre sonra doktora sonrası çalışmalar için informel fakat hayatî derecede önemli bir merkez olarak kabul edildi. *Miseskreis* katılımcılarının sonradan önemli isimler hâline gelen -Avusturya'da olduğu kadar İngiltere'den ve ABD'den de- katılımcılarının listesi, gerçekten şaşırtıcıdır.

Viyanalıların çoğu, Mises'in öğrencileri ve arkadaşları dâhil, Nazizm'in Avusturya'da vücut bulamayacağı yolundaki Pollyannacı görüşün katılırken, Mises felaketi tahmin etti ve arkadaşlarını mümkün olduğu kadar çabuk ülkeden göçmeye teşvik etti.

Avusturya'da yaklaşan Nazi tehdidine karşı bütün arkadaşlarından daha hassas olan Mises, 1934'te Cenevre Üniversitesi Uluslararası Çalışmalar Yükses Lisans Enstitüsü'nde uluslararası ekonomik ilişkiler profesörlüğünü kabul etti. İlk sözleşme sadece bir yıllık olduğundan, Mises, eski maaşının üçte birine, Ticaret Odası'nda part-time olarak çalışmaya devam etti. Mises'in sözleşmesi Cenevre'yi terk ettiği 1940 yılına kadar her yıl yenilendi. Sevdiği Viyana'yı terketmesi kendisini üzmesine rağmen, Mises, Cenevre'deki altı yıl boyunca mutluydu. Maaşlı ilk (ve son) makamında, Mises'in etrafı arkadaşları ve fikirdaş meslektaşları tarafından sarıldı.

Sadece cumartesi sabahları bir haftalık seminer veren ve idarî ve siyasal görevlerinden kurtulan Mises, nihayet büyük eseri üzerinde odaklan-

liydi. Bu, Mises'in diğer üç öğrencisi, Yahudi olmayan Hayek, Haberler ve Morgenster'in habilitasyonlarını almalarının tersi bir durumdu.

ma ve onu bitirme imkânına sahip olmuştu. Bu büyük eser mikro ve makro iktisadı, piyasanın ve piyasaya müdahalenin analizini bütünleştirdi ve bunların hepsini Mises'in 1920'lerde ve 1930'ların başlarında geliştirdiği praxeological metod üzerinde yaptı. Bu çalışma, Cenevre'de, 1940'ta, *Nationalökonomie (Economics)* olarak yayınlandı.

II. Dünya Savaşı'nın havası Mises'in üzerinde muazzam bir baskı yarattı. İsviçre'li olmayan öğrencilerinden Enstitü'yü mahrum bırakmasına ilâveten, savaş, Mises gibi göçmenlerin gittikçe artan ölçüde ülkede istenmedikleri duygusuna kapılmaları demektir. Nihayet, Almanlar 1940 ilkbaharında Fransa'yı işgal ettiğinde, Ludwig, karısının da teşvikiyle, artık mihver güçleri (Axis Powers) tarafından sarılmış ülkeyi terketmeye ve tiranların kurbanlarının Mekke'si Birleşik Devletler'e gitmeye karar verdi.

Çift New York'a Ağustos 1940'da vardı ve, herhangi bir iş imkânına sahip olmadığından, sınırlı tasarrufuyla yaşadı; defalarca otel odalarından ve mobilyalı evlerden taşındı. O günler, Mises'in hayatının en kötü günleriydi. ABD'ye vardikten kısa bir süre sonra Mises, yeisli, dağlayıcı bir entelektüel hatırat yazmaya başladı. Bu hatıratı Aralık'ta bitirdi, Hatıratı ölümünden sonra tercüme edildi ve *Notes and Recollections* adıyla yayınlandı (1978).¹⁶ bu dokunaklı eserdeki ana temalardan biri, pekçok klasik liberalin, Mises'in arkadaşlarının ve mürsitlerinin yirminci yüzyılın hızlanan devletçiliğinden ve savaşlarından dolayı katlandığı/içine itildiği kötümserliktir. Menger, Böhm-Bawerk, Max Weber, Avusturyalı Archduke Rudolf, Mises'in arkadaşı ve meslektaşı Wilhelm Rosenberg, bunların hepsi, zamanlarının politikalarının yoğunlaşan sıkıntısı yüzünden ya maneviyat bozukluğuna düşmüş ya da ölüme sürüklenmişlerdir. Mises, hayatı boyunca, mücadelesi umutsuz görünmesine rağmen bu vahim sorunlarla mücadele etmiştir. Yoldaş klasik liberallerin nasıl I. Dünya Savaşı'nın umutsuzluğuna kapıldığı tartışılırken, Mises kendi cevabını şöyle vermektedir:

Uzun bir süredir, Avrupa'nın en iyi kafalarına giren bu umutsuz kötümserliğe böylece vardım... Bu kötülük Carl Menger'in gücünü kırdı ve Max Weber'in hayatını gölgeledi.

¹⁶ Yaklaşık on yıl sonra Mises, New York Üniversitesi'nde lisans üstü seminerlerini başlatmıştı. Bazılarımız, bir seminer sonrasında Child's Restaurant'ta birşeyler atıştırırken, Mises'in bize Viyana'dan anlattığı harika anekdotlara, hatıralarını yazması gerektiğini söyleyerek cevap verdik. Mises geri çekildi ve ender öfkeli anlarından birinde, şöyle dedi: "Lütfen! otobiyografimi yazacak kadar yaşlı değilim", ses tonu öyleydi ki tartışma hemen bitti. Fakat Mises o zamanlar -bizim için çok ileri bir yaş olan 70'lerindeydi- ve ABD bir sürü ahmağın otobiyografisini yayınladığı bir ülke olduğundan, doğal olarak, sessizce de olsa, üstadla farklı düşünmekteydik.

Kaçınılmaz felaketi biliyorken hayatımızı nasıl şekillendireceğimiz bir mizaç meselesidir. Lisede Virgil'den bir sözü (ayeti) mottom (parolam/şiarım) olarak seçmiştim: Tu ne cede malis sed contra audentio ito ("kötülüğe teslim olmayın, fakat daima cesaretle ona muhalefet edin"). Savaşın en karanlık günlerinde bu vecizeyi hatırladım. Tekrar ve tekrar rasyonel muhakemenin kaçış bulamayacağı durumlarla karşılaştım. Fakat sonra kurtuluş getiren beklenmedik bir şey oldu. Şavaş hâlinde de olsa cesaretimi kaybedemedim. Bir iktisatçının yapabileceği her şeyi yapacaktım. Doğru olduğunu bildiğim şeyi öğretmekten yorulmayacağım/usanmayacağım.¹⁷

Mises'in hayatında karşılaştığı her diğer korkunç durum aynı muhtesem cesaretle cevaplandı: Enflasyona karşı mücadele, Nazilere karşı mücadele, II. Dünya Savaşı boyunca kaçış. Her bir durumda, şartlar ne kadar umutsuz olursa olsun, Ludwig von Mises mücadeleyi sürdürdü ve iktisata ve insan davranışlarının bütün disiplinlerine büyük katkılarını derinleştirdi ve genişletti.

Mises'in hayatı, John von Sickle ve Rockefeller Foundation ile eski bağlantısı küçük bursa imkân verince, iyileşmeye başladı. National Bureau of Economic Research aracılığıyla verilen bu burs, Ocak 1941'de başladı ve 1944'te yenilendi. Bu burslar iki kitabın doğmasını sağladı. Bunlar Mises'in İngilizce yazılan ilk kitaplarıydı. Her ikisi de 1944'te Yale University Press tarafından yayınlandı. Biri, *Omnipotent Government: The Rise of the Total State and Total War* idi. O dönemde Nazizmle ilgili egemen yorum Columbia Üniversitesi profesörlerinden ve Alman mülteci Franz Neumann'ın görüşüydü. Buna göre, Nazizm, Almanya'da proleteryanın yükselen gücünü ezme hevesli büyük iş çevrelerinin son umutsuz adımıydı. Mises, bütünüyle geçersiz hâle gelmiş bu görüşe, ilk defa, sol ve sağ kolektivizmin bütün biçimlerinin altında yatan devletçilik ve totaliteryenizme işaret eden *Omnipotent Government*'ta meydan okumuştur. Mises'in diğer kitabı *Bureaucracy* idi, ki bu kitap, kâr peşinde koşan işletmeler, kâr için çalışmayan organizasyonların bürokratik işleyişi ve çok daha kötü hükümet bürokrasisi arasındaki farkları daha önce hiç yapılmadık biçimde tasvir eden bir küçük klasiktir.

Yale University Press Mises'in ilk İngilizce kitaplarını, bu alanlardaki ana yayıncıların sosyalizme ve devletçiliğe meftun olduğu bir ortam

¹⁷ Mises, *Notes and Recollections*, ss.69-70

da yayınladı. Medya, Mises'in yayınlanması için, ABD'deki ilk yeni arkadaşı, önemli iktisat gazetecisi, o zamanlar *New York Times*'in iktisatçısı ve parlak baş makale yazarı Henry Hazlitt tarafından sağlama alındı. William Volker Vakfı'ndan Harold Luhnnow, Mises'e münasip bir tam zamanlı akademik kadro bulma işini üstüne aldı. Maaşlı bir kadro imkânsız görüldüğünden, Volker Fund, Mises'in bütün maaşını ödemeye hazırды. Mamafih, subvansiyon imkânına rağmen, görev zordu ve nihayet New York University Graduate School of Business, Mises'e, tekrar sevgili yüksek lisans öğrencilerine ekonomik teoriyle ilgili seminerlerini vermesini mümkün kılacak, daimî "ziyaretçi profesör" kadrosunu vermeyi kabul etti.¹⁸ Mises 1949'da seminerlerini her Perşembe gecesi vermeye başladı^{18a} ve yirmi yıl sonra, 87 yaşında, ABD'deki en yaşlı aktif profesör olarak, emekli olana kadar seminerlerine devam etti.

1942 kadar erken bir tarihte, Mises, *Nationalökonomie*'nin kötü tali-hinden hayrete düşmüş vaziyette, fakat yılmamış olarak, kitabın İngilizce versiyonu üzerinde çalışmaya başladı. Kitap sadece *Nationalökonomie*'nin İngilizce çevirisi değildi. Neredeyse yeni bir kitap olacak şekilde yeniden yazıldı, yazımı iyileştirildi ve büyük ölçüde genişletildi.¹⁹ Mises'in hayatının büyük eseriydi. Eugene Davidson'un ihtimam ve himayesi altında, Yale University Press, yeni çalışmayı, 1949'da, *Human Action: A Treatise on Economics* adıyla yayınladı.²⁰

Miss'in seminerlerinin açılışı, mutluluk verici şekilde, *Human Action*'in yayınıyla tesadüf etti. Kitap 14 Eylül 1949'da çıktı. *Human Action* Mises'in en büyük başarısıydı ve 20. yüzyılda insan aklının en hoş mahsüllerinden biriydi. O, bütünleştirilmiş, Mises'in kendisinin geliştirdi-

¹⁸ Harold W. Luhnnow Kansas City'de mobilya dağıtım şirketi olan William Volker Company'nin ve 1940'ların sonlarından 1960'ların başlarına kadar liberteryen ve muhafazakâr bilimsel çalışmaları desteklemekte hayati katkılar yapan ve etkileri hâlâ süren bir rol oynayan William Volker Fund'un başkanıydı.

^{18a} Mises, bir süre için, seminerleri yanında sosyalizm kursunu da vermeye devam etti. Birkaç yıl sonra seminerler NYÜ'deki tek kursuydu.

¹⁹ Nevada Üniversitesi'nin iktisat bölümünden, bilgili ve yaratıcı bir Mises'ci, Alman-Amerikan arkadaşı, Profesör Hans-Hermann Hoppe tarafından bu şekilde bilgilendirildim.

²⁰ *Nationalökonomie*'nin İngilizce versiyonunun yayınlanmasının önemiyle ilgili özellikle kıymetli bir takdir, 1945'te, parasal iktisatçı, ekonomi tarihçisi, Mises'in arkadaşı ve Chase National Bank'ın eski ekonomisti Dr. Benjamin Anderson tarafından Davidson'a gönderilen bir mektupta şöyle ifade edildi: *Nationalökonomie Mises'in genel ekonomik prensipler ilk kitabıdır. Tâbir caizse, o ona gövdedir, para ve sosyalizm kitaplarında tartışılan konu sadece onun dallarıdır. O temel teoridir, sosyalizm ve para üzerine kitaplarında varılan mütalâalar gerekçeleridir. (Mises, My Years with Ludwig von Mises, s.103).*

Piyasa

diği, insanların var olduğu ve dünyada en değerli gayelerini elde etmeye en uygun araçları kullanarak davranışta bulunduğu kaçınılmaz ve temel aksiyomu üzerinde temellendirilmiş praxeology metodolojisine dayanan iktisattır. Mises, sahih ekonomik teorinin tüm fikrini/binasını bireysel insan davranışı ezelî gerçeğinin mantıksal implikasyonları olarak inşa eder. Bu muhteşem bir muvaffakiyetti, tertipsiz ve çatışan alt özel alanlara bölünmüş olan iktisat ilmi için bir çıkış yolu temin etti. Şayanı dikkattir ki, *Human Action*, Tausig ve Fetter'in I. Dünya Savaşı'ndan evvel yazdıkları çalışmalarından beri iktisat ilmindeki ilk entegre eserdir. Bu kapsamlı ve entegre ekonomik teoriyi sağlamasına ilâveten, *Human Action* sağlam Avusturyan ekonomiyi onun bütün metodolojik muhaliflerine, historisistlere, pozitivistlere, matematiksel ekonominin ve ekonometrinin neoklasik tatbikçilerine karşı savundu. Mises kitapta sosyalizme ve müdahaleciliğe yönelik eleştirilerini de yeniledi.

Kitap, ilâveten, seleflerine önemli teorik düzeltmeler sağladı. Böylece, o, en sonunda, Amerikalı Avusturyan Frank Fetter'in saf zaman –tercihi faiz teorisini iktisatla birleştirdi. Bunu yaparken, Böhm-Bawerk'in *Capital and Interest* adlı kitabının ilk cildinde bertaraf ettiği batıl prodüktivite (verimlilik) faiz teorisini geri getirerek suları bulandırmasını da düzeltti.

Yale University Press Mises'in kitabının kalitesi kadar gördüğü rağbetten de öylesine etkilendi ki, sonraki on yıl boyunca Mises'in kitabının yayıncısı olmaya devam etti. Yayınevi 1951'de kitabın genişletilmiş bir edisyonu bastı ve *The Theory of Money and Credit*'in benzer şekilde genişletilmiş bir edisyonunu da 1953'te yayınladı. Takdire şayanıdır ki, Mises de, *Human Action*'ın yayınlanmasından sonra sırtüstü yatmadı. Mises'in "Kazanç ve Kayıp" adlı denemesi belki de piyasanın kâr-ve-zarar sistemi ve müteşebbis fonksiyonu üzerine şimdiye kadar yazılmış en iyi çalışmadır.²¹ 1957'de Yayınevi Mises'in son büyük eseri, praxeology veya ekonomik teori ve insanlık tarihi arasındaki hakikî ilişkiyi izah eden ve Marksizmin, historisizmin ve bilimsiciliğin çeşitli biçimlerinin eleştirilerine girişen felsefî baş eserini, derinlikli *Theory and History*'yi yayınladı. *Theory and History*, tabii ki, Mises'in, *Human Action*'dan son-

²¹ "Kâr ve Zarar", Mont Pelerin Society'nin 1951 Eylül'ünde Fransa'da -Beaurallon'da- yapılan toplantısı için hazırlanmış bir tebliğdi. Broşür aynı yıl Libertarian Press tarafından yayınlanmış ve şimdi Mises'in seçme denemelerinde bir bölüm olarak yer almaktadır: Ludwig von Mises, *Planning for Freedom*, 5th ed. (South Holland, Ill.: Libertarian Press, 1980), ss.108-50.

ra ikinci sırada beğendiği kitabıydı.²² Mamafih, Eugene Davidson'un 1959'da ayrılmasından sonra Yale University Press Mises'in eserlerine yayıncı olarak hizmet vermedi.²³ William Volker'in son yıllarında, Vakıf yayını işini devraldı ve 1962 yılında *Liberalismus (The Free and Prosperous Commonwealth)* ve *Grundprobleme der Nationalökonomie (Epistemological Problems of Economics)* adlı kitapların İngilizce edisyonlarını okuyuculara sundu. Keza, son varlık yılında, Vakıf, Mises'in, ekonomide mantıksal pozitivizmin bir eleştirisi olan nihaî kitabı *The Ultimate Foundation of Economic Science: An Essay On Method*'unu yayınladı.²⁴

II. Dünya Savaşı sonrası yıllarda, Mises, öğrencilerinin, arkadaşlarının ve izleyicilerin tesirini ve davranışlarını gözleyerek inişler ve çıkışlar yaşadı. Bir taraftan, serbest piyasacı ekonomistlerin ve bilim adamlarının bir uluslararası cemiyeti olan Mont Pelerin Society'nin kurucularından biri olmaktan dolayı mutluydu. Keza, arkadaşlarından Luigi Einaudi'yi İtalya'nın başbakanı olarak, Jacques Rueff'i general Charles de Gaulle'ün parasal danışmanı olarak ve Röpke ve Alfred Müler-Armack'ı Ludwig Erhard'ın etkili müşavirleri olarak ülkelerinin 1950'ler boyunca piyasa ekonomisi ve sağlam para istikametine kaymasında etkili rol oynuyor görmekten bahtiyardı. Mises, Mont Pelerin Society'nin ilk yıllarında bir öncü rol üstlendi, fakat, bir süre sonra, Topluluğun hızlanan devletçiliğinden ve ekonomik politikayla ilgili peltemsi görüşlerinden hayal kırıklığına uğradı. Mises ve Hayek samimi ilişkilerini sonuna kadar korumasına ve Mises'in asla eski arkadaşı ve mahmisi (himaye ettiği kimse) hakkında tek bir kötü söz söylememiş olmasına rağmen, Mises, aşikâr biçimde, II.

²² Mises, *My Years with Ludwig von Mises*, s. 406. Maalesef, *Theory and History* 1974 sonrasındaki Avusturyan okul canlanmasında elem verici şekilde ihmal edilmiştir. Bkz.: Murray N. Rothbard, "Preface", Ludwig von Mises, *Theory and History: An Interpretation of Social and Economic Evolution*, 2nd ed. (Auburn: Ala.:Ludwig von Mises Institute. 1985).

²³ Human Action'ın berbat edilmiş ikinci edisyonunun -kasdî görünen- ürpertici hikayesi şurada bulunabilir: Mises, *My Years with Ludwig von Mises*, ss.106-11.Yale University Press, Mises'in neredeyse bütün isteklerini kabul ederek, Mises'in bu iğrenç basım işiyle ilgili davasını mahkemeden geri çekmesini sağladı. Yayın hakları Henry Regnery and Co.'ya geçti, bu şirket 1960'da *Human Action*'ın üçüncü edisyonunu yayınladı, fakat Yale University bugüne kadar kitabın gelirinden kendi payını almaya devam etmiştir. Bu olayın en kötü tarafı hayatının baş eserinin parçalanmasıyla ve mahkeme süreçleriyle strese giren bu 82 yaşındaki entellektüele verilen eziyetti.

²⁴ Her üç kitap da, başkanı bir Mises sempatizanı olan ve Volker Fund ile bir yayın bağlantısı bulunan D. Von Nostrand tarafından yayınlanmıştır. *Grundprobleme* George Reisman, *Liberalismus* Ralph Raico tarafından tercüme edildi, bu isimlerin her ikisi de, 1953'te, lisede iken, Mises'in seminerlerine devam etmeye başladı. Raico ve Reisman hakkında bkz.: Mises, *My Years with Ludwig von Mises*, ss.136-37.

Piyasa

Dünya Savaşı'ndan sonra Hayek'te gelişmekte olan Misesyen praxeology ve metodolojik bireycilikten ayrılma ve eski Viyanalı arkadaşları Karl Popper'in mantıksal empirisizm ve neo-pozitivizmine meyiletme eğilimlerinden rahatsızdı. Mises, Hayek, New York'ta "Nomos and Taxis" üzerine bir konferansta, kendisinin *Counter-Revolution of Science*'inin praxeological metodolojisini reddettiği zaman, kendisinin "şaşkın" olduğunu ifade etti. Ve Mises, Hayek'in 1960'ta yayınlanan siyaset felsefesi ve politik ekonomiyle ilgili kitabı *The Constitution of Liberty*'ye genel olarak hayran olmakla beraber, Hayek'i, refah devletinin "özgürlükle bağdaşabileceği" yolundaki görüşünden dolayı kibarca fakat kuvvetlice azarladı.²⁵

Hayatının son iki yılında sağlığı kötüye gittikten sonra, büyük ve asil Ludwig von Mises, 20. yüzyılın devlerinden biri, 10 Ekim 1973'te, 92 yaşında veda etti.

1974'ten beri Avusturyan ekonomiye ve Mises'e ve onun fikirlerine olan ilginin canlanması çok hızlandı. Genel olarak, Mises'in hayatının son 40 yılında küçümşenen Avusturyan ekonomi ve özelde Mises, şimdi, umumiyetle, en azından, mevcut ekonomik düşünce ve kanaat karmaşası ve potbörisi ortasında değerli bir maddedir.

Çeviren: Atilla Yayla

Okunmak İçin Seçilmiş Kitaplar

Mises, Ludwig von. [1949] 1998. *Human Action*, The Scholar's Edition. Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute.

_____. 1960. *Epistemological Problems of Economics*. New York: New York University Press.

_____. 1978. *Notes and Recollections*. South Holland, Ill.: Libertarian press.

_____. 1978. *On The Manipulation of Money and Credit*. Dobbs Ferry, N.Y.: Free Market Books.

_____. 1985. *Theory and History*. Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute.

_____. 1980. *The Theory of Money and Credit*. Indianapolis, Ind.: Liberty Classics.

_____. 1981. *Socialism: An Economic and Sociological Analysis*. Indianapolis, Ind.: Liberty Classics.

_____. 1984. Mises, Margit von. *My Years With Ludwig von Mises*. Cedar Falls, Iowa: Center For Futures Education.

²⁵ Mises, *Plannig for Freedom*, s.219.